

neturėtų praleisti pro akis gyvenimo istorijų, bendruomenių, nacionalizmo, tautinio identiteto, trauminių patirčių tematika besidomintys sociologai, antropologai, politikos mokslų atstovai, istorikai. Ši knyga nekuria neginčytinų analitinių įžvalgų, tai – analizė, pateikianti interpretacijas ir kelianti naujus klausimus.

Sigita Kraniauskienė

DINGĘS MAŽOSIOS LIETUVOS KNYGOS PASAULIS

Sovietmečiu spaudos cenzūra veikė negailėstingai: nežinomiems knygų autoriams reikėjo įrodyti lojalumą valdžiai, turėti užtarimą ir tik tada tikėtis, kad cenzoriai neišbrauks aštresnių knygos vietų. 1978 m. Vilniaus universiteto dėstytojas Domas Kaunas, parengęs veikalą *Mažosios Lietuvos knygų link*, nebuvo užtikrintas, kad šis darbas artimiausiu metu gali pasiekti skaitytoją. Veikale, išlaikant savicenzūrą, bet nevengiant ir tuometės valdžios kritikos bei atvirumo, buvo apibendrinta aštuonerių metų autoriaus kelionių po Klaipėdos rajono kaimus patirtis ieškant dokumentinio paveldo (knygų, periodikos, smulkiųjų ir blankinių spaudinių, fotografijų ir rankraščių). Pusketvirto dešimtmečio asmeniniame archyve išgulėjęs rankraštis atrodė kiek atitrūkęs nuo šios dienos aktualijų, tad autorius jį papildė 2011–2013 metais lankyto vietų duomenimis. Senasis (1978) ir naujasis (2013) pasakojimai, sugulę į knygą, 2013 m. gruodį pasiekė skaitytojus¹. Profesorius D. Kauno veikalas, pristatytas Klaipėdos, Šilutės ir Plungės rajonų miestų

1 Domas Kaunas. *Mažosios Lietuvos knygų link: Dokumentinio paveldo socialinėje aplinkoje sakinė ir vaizdinė istorija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013. – 279 p.

ir miestelių bendruomenėms, akademinėje Vilniaus universiteto aplinkoje, susilaukė išsamaus atsiliepiamo ir spaudoje². Knygoje derinami etnografiniai ir knygotyriminiai aspektai: kalbėjimas apie dingusį Mažosios Lietuvos knygos pasaulį savaimingai paliečia ir regiono autochtonų XX a. tradicinės gyvensenos būklę. Autorius, savo darbe išskeldamas naujų metodologinių sprendimų rezultatus, uždavė ir svarbių dokumentinio paveldo vertės kaitos, jos interpretacijos, pateikimo ir išsaugojimo klausimų. Esminiai šioje recenzijoje keliami klausimai: 1) tyrimo teoriniai ir metodologiniai sprendimai, 2) liaudiškosios knygos kultūros etnografija, 3) spaudos paveldo vertės fiksacija.

APIE TYRIMO TEORINES NUOSTATAS IR METODOLOGIJĄ

Knygoje išdėstytų tyrimo teorinių pozicijų pasigendama. Joje plačiau kalbama tik apie metodologiją. Autorius, gana lakoniškai apibrėždamas ją kaip sakinio ir vaizdinio naratyvo fiksaciją ir vertinamąją raišką (p. 8), savaimingai uždavė ir klausimą apie šios metodologijos universalumą ir sąsajas su dokumentinio paveldo tyrimais. Jie šiame veikalame savo pasakojimo siužeto pobūdžiu („individualizuotas, išreiškiantis sutiktų asmenų ir autoriaus požiūrius, vertinimus ir jausmus“, p. 8) ir apklausos būdu (pasakojimai „išgauti apklausomis, savaiminiais pokalbiais, tikslingomis pastangomis išprovokuoti susikaupusių klausimų viešinimą“, p. 8) yra artimi naujajai etnografijai ir naratyvinei istoriografijai. Žymus Jungtinių Amerikos Valstijų antropologas Jamesas Cliffordas, analizuo-

2 Astrida Petraitytė. Mažoji Lietuva – kaip ištikęs likimas: [Recenzija], *Literatūra ir menas*, 2014, sausio 10, p. 11–13; Saulius Sodonis. „Dievo žodžiu reikia dalytis“, *Šilokarčema*, 2013, lapkr. 12, p. 7–8.

damas XX a. pradžios prancūzų etnologo Michelio Leiriso (1901–1990) etnografinius dienoraščius, nubrėžė gana aiškius naujojo etnografinio pasakojimo kontūrus. Jie nėra tradiciniai, bet nukreipti į tiriamos bendruomenės ir autoriaus santykio su jais ir jų artefaktais ontologinę analizę. M. Leiriso darbuose atsispindėjo etnografo polinkis į: 1) artefaktų kaupimą (iš pradžių be didesnio supratimo), 2) subjektyvumą, 3) savistabą, 4) fotografinį fiksavimą, 5) egzistencijos pajautimą, 6) patyrimo sureikšminimą (patyrimas vertingesnis už abstraktų žinojimą)³. Naratyvinė istoriografija, dar vadinama naratologiniu interpretaciniu istorizmu, užgimė Vakaruose vėliau – XX a. aštuntajame dešimtmetyje, paspartėjus istorijos ir socialinių mokslų sanglaudai. Išsiskyrė Haydeno White'o, Franko Ankersmito, Louiso O. Minsko, Paulio Ricoeuro ir Jørno Rūseno mokyklos⁴. Bendrąja prasme naratyvinis pasakojimas turi dvi funkcijas: 1) aprašo kitus pasakojimus ir 2) paaiškina juos. P. Ricoeuras, studijoje „Laikas ir pasakojimas“ (*Time and Narrative*, 1988) iškėlęs istorijai naują tikslą tapti *filosofine-interpretacine*, istorinį tekstą traktavo kaip pasakojimą apie pasakojimus, kaip interpretacijų interpretaciją⁵. J. Rūsenas, pabrėždamas istorinio pasakojimo užduotį – praeities įprasminimą, mano, kad bendroji istorinio pasakojimo funkcija yra: 1) suteikti atmintį, 2) sukurti laiko visumos sampratą, 3) suteikti praktiniam gyvenimui išorinę bei vidinę laiko perspektyvą⁶. D. Kauno knygoje pastebi-

3 James Clifford. *Kultūros problema: XX amžiaus etnografija, literatūra ir menas*, Vilnius, 2006, p. 250–260.

4 Ramutė Dragenytė. Šiuolaikinės istoriografijos pokyčiai: Jørno Rūseno koncepcija, *Senoji Lietuvos literatūra*, 2010, kn. 30, p. 280.

5 Aušra Jurgutienė. „Hermeneutinis istorizmas“: psichologinis, fenomenologinis, naratologinis, *Senoji Lietuvos literatūra*, 2004, kn. 17, p. 136–137.

6 R. Dragenytė. *Min. veik.*, p. 284.

mos teorinės ir metodologinės nuostatos, nors ir turint ryškių pozityvizmo požymių (pvz., šaltinių klasifikacijoje sureikšminti rašytiniai šaltiniai, nors jie nėra naratyvino pasakojimo pagrindinis šaltinis, p. 8), yra artimos naujam etnografiniam pasakojimui ir naratyvinei istoriografijai. Šis tekstas Lietuvos knygotyros istoriografijos kontekste sukuria ryškų išskirtinumą.

SAVISTABA IR SAVIUGDA

Nepriklausomos Lietuvos metais Lietuvos universiteto bibliotekos direktorius Vaclovas Biržiška spaudoje buvo iškėlęs mintį, kad *anttrobiuose* yra užtekinai kaimų istorijos muziejų eksponatų⁷. Nedaug jo talkininkų sugebėjo ilgesnį laiką sistemingai užsiimti palėpių tuštinimu ir knygų kaupimu. V. Biržiškai tokiu būdu nepavyko išugdyti nė vieno knygotyrininko, bet iš šio skatinimo užaugo lituanistai Kazys Alminauskis ir Jonas A. Dargis⁸. Nė vienas iš jų, be laišku, išsamesnių atsiminimų apie savo nuotykius renkant knygas nepaliko. Po Antrojo pasaulinio karo Mažonoje Lietuvoje, daugiausia Karaliaučiaus krašte (Kaliningrado srityje), lankėsi archeografinės ekspedicijos, kurias labiausiai domino rankraštinis ir spausdintinis paveldas. Nefiksavo jie ir lietuvių valstiečių santykio su knyga. D. Kaunas, Vilniaus universiteto pirmo kurso bibliotekininkystės ir bibliografijos specialybės studentas, 1970 m. spalio 30 d. pirmą kartą sėdęs ant dviračio ir apvažiavęs keletą gretimų kaimų, o

.....

7 Vaclovas Biržiška. Mūsų naminiai muzejai, *Trimitas*, 1921, bal. 9, p. 26–29; parašas: V. R.-nis.

8 Tomas Petreikis. Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos Vaclovo Biržiškos senųjų spaudinių paieškos Žemaitijoje, *Knygotyra*, 2012, t. 58, p. 71–74; Aldonas Pupkis. *Juozas Balčikonis ir didysis „Lietuvių kalbos žodynas“*: Monografija, Vilnius, 2013, p. 304, 310.

vėliau dar ne vieną dešimtmetį praleidęs kartkartėmis keliaudamas po Klaipėdos rajono kaimus, iš pradžių neturėjo nei metodinių žinių, nei praktinio patyrimo. Studento suformuluotas pirminis tikslas – prisirinkti senųjų spaudinių – ilgainiui pasipildė ir įdėmesniu žvilgsniu į autochtonų dvasinį pasaulį: savininkai rinkėjui knygas atiduodavo tik išpasakoję savo gyvenimo istorijas. Atidus klausytojas ilgainiui suvokė, kad abstraktus žinojimas – antrarūšis, neprilygstantis žinojimui, kurį reikia patirti. Iki šiol etnografiniai klausimynai Lietuvoje nepasipildę liaudiškosios knygos kultūros tema, tad akivaizdu, kad klausytojo užrašuose užfiksuotos žinios yra autentiškos, nebeaptinkamos ir nebealyginamos.

D. Kauno pradėtas saviugdodas kelias nebuvo tipinis, trūko metodinių nurodymų, tad daug patirties įgyta per klaidas ir bandymus. Žinomas rusų bibliografas, bibliofilas ir rašytojas romanistas Sergejus Minclovas (1870–1933), keliaudamas ir rinkdamas knygas po Rusijos kaimus, gebėjo atskirti vertingą knygą nuo menkavertės. S. Minclovas knygas rinko kolekcionavimui, jam saviugdodas elementas nebuvo toks svarbus⁹. D. Kauną mokslinės ambicijos išvedė iš Vilniaus bibliotekų į Mažosios Lietuvos trobas – į tas pačias palėpes, apie kurias kalbėjo V. Biržiška. Šios knygos pasakojime keliauja ne bibliofilas, bet sekretorius-archyvistas, kurio pareiga rašyti ekspedicijos ir savo istorinių žygių istoriją. Jo pagrindinis siekis yra surinkti knygos kultūros ir raštijos istorijos likučius ir parodyti šios egzistencijos trapumą. Pirminis tikslas – knygų rinkimas – nedingo, nes, kaip ir daugelis svetimų kultūrų tyrinėtojų, autorius *užsikrėtė* kolekcionavimo aistra: rinko visą popierinį palikimą, *godžiai*

landžiojo po anttrobius ir ūkinius pastatus, kuriuose knygos dažnai buvo laikomos be priežiūros ir be tvarkos. Autorius surinktų knygų vertę nustato ne vien įvertindamas knygos retumą, bet ir susiedamas jas su buvusia socialine aplinka. Šis kitoniškas mokslinės brandos kelias, glaudžiai susipynęs su etnografija, leido D. Kaunui sukurti etnografinio pobūdžio tekstą.

KNYGOS KULTŪROS
ETNOGRAFIŠKUMAS IR
ETNOGRAFIJOS RAIŠKA NARATYVE

Etnografija tiria savo objektus empatiškai ir sistemingai. Remiantis šiuo požiūriu, etninę kultūrą galima fiksuoti ne vien folklore ar materialinėje kultūroje, bet ir liaudiškoje knygos kultūroje. Tai nėra išimtis kitų netradicinės kultūros elementų kontekste. Pavyzdžiui, instrumentinė dūdų muzika dėl savo neprofesionalumo pripažįstama lietuvių etnomuzikologijos dalis, nors pačios varinės dūdos atsirado tik XIX a. pradžioje kaip aukštosios muzikos poreikių rezultatas¹⁰. Tokiu atveju knygos kultūra turi būti įgijusi tam tikrą specifinę formą, iš kurios akylas tyrėjas gali išvelgti tiriamos bendruomenės kitonišką kolektyvinį santykį su knyga kaip dvasine ir materialine vertybe. Tik tada knygos kultūra gali būti suvokta kaip etninės bendrijos etnografinis požymis. Dėl teritorinės ir kultūrinės priklausomybės Vokietijai Mažosios Lietuvos etninis regionas buvo įgavęs daugiau bendrumo su šia valstybe nei su Lietuva.

Mažosios Lietuvos lietuvių knygos pasaulis tiriamas iš išorės: autorius etniškai atstovauja *svetimiesiems* žemaičiams – pa-

9 Сергей Минцлов. *За мертвыми душами*, Москва, 1991.

10 Rūta Žarskienė. Žemaitijos instrumentinis muzikavimas ir jo pokyčiai, *Tautosakos darbai*, 2007, [t.] XXXIV, p. 183–186, 190.

grindiniams lietuvininkų kultūros paveldo naikintojams. Jų veikla nulemta ne žemaičių būdo ypatybių, bet sovietinės realybės. Šiuo argumentu tyrėjas negali apsiginti nuo jam, kaip naikintojų bendruomenės atstovui, metamų priekaištų. Atvykęs žemaitis niekada netapo *savu* tarp *svetimųjų*, bet nuoširdus domėjimasis lietuvininkų problemomis atvėrė jam kelią į didesnę suartėjimą su senbuviais. Knygoje jaučiamas subjektyvumo perteklius suteikia savotiško objektyvumo – paradoksalaus asmeninės etnografijos objektyvumo. Autoriaus realistinė vaizduotė aukojama dėl nuoširdaus realybės fiksavimo. Veikale užfiksuotas aštirus sovietizacijos nulemtas lietuvininkų knygos kultūros beprasmiškumo pajautimas ir atkaklus troškimas išgelbėti jos detales, pastebėjimus ir atsiminimus. Tai kartu ir mirštančio lietuvių tautos subetnosos būties fiksacija, kuri tuo metu iš senųjų lietuvininkų pasakojimų buvo ryškiai jaučiama. Senieji regiono gyventojai tada sparčiai kėlėsi į Vakarų Vokietiją arba tiesiog užmiršti, tik retkarčiais aplankomi giminių ir smalsių Klaipėdos muziejininkų išmirė. Pakalbintas žmogus ne visada sulaukdavo kito rinkėjo apsilankymo. Tokių pavėlavimų būta ne vieno, bet ir iš lietuvininkų pusės autorius kartais sulaukdavo kategoriškų ir švelnesnių atsisakymų bendrauti su *svetimu*.

Mažosios Lietuvos lietuvių knygos kultūros pobūdį formavo evangelikų liuteronų tikėjimas, bet būta ir bendrumų su Didžiąja Lietuva. Regiono lietuviai vertino *Bibliją*, pagal protestantišką tradiciją rašė šeimų istorijas, vartojo protestantiškiems kraštams būdingą gotikinį raidyną ir specifinius leidinius (pvz., *burtikes*, arba *burteles*¹¹, p. 44). Ryškus tenykščių lietuvių namų interjero elementas – paveiks-

lai, vadinti *bilderais* ir *bilderukais*. Jie savo vaizdavimo siužetu skyrėsi nuo Didžiojoje Lietuvoje mėgstamų *abrozų* (arba *abrozdy*). Didžiojoje Lietuvoje paveiksluose vaizduodavo Mariją, Jėzų Kristų ir šventuosius, o Mažosios Lietuvos *bilderuose* buvęs ryškus vadizmo ir protestantizmo prieskonis: vaizduoti daugiausia žymūs karvedžiai (pvz., Napoleonas), Vokietijos valstybės vyrai ir *Biblijos* sentencijos. Liaudiškos knygos kultūros bendrumą su Didžiąja Lietuva išvelgčiau dviejuose elementuose: eterinių gėlių naudojime knygoms apsaugoti ir kalendorių laikymo patirtyje. Nuo XIX a. vidurio fiksuojama, kad tiek Mažosios Lietuvos lietuviai, tiek žemaičiai knygoms apsaugoti naudojo gėles¹², o nusipirktą kalendorių kampelyje vėrė virvele ir, pakabinę palubėje, ilgai neišmesdami laikė¹³. Abiejuose regionuose aptinkami liaudiški knygos kultūros elementai buvo padiktuoti valstietiškos buities.

Etnografinis tekstas visada turi ir tam tikrų tiriamos bendruomenės tradicinės kultūros elementų, kurie kalbiniu požiūriu dažnai atsispindi tarmybėmis (įprastai perteikiama būdinga leksika). Autorius, dar mažas patekęs į Mažąją Lietuvą, didelio kalbinio šoko nepatyrė, nes daugiausia gyveno ir keliavo vakarų žemaičių patarmės ribose – nuo Kretingos iki Pagėgių. Knygoje žymus germanizmų klodas (pvz., *benkis* 'suolas', p. 20), pasitaiko ir slavizmų (pvz., *pusalvė* 'puodelis ketvirčio litro', p. 23). Vakarų žemaičių įtaką kalbinei krašto situacijai patikimai iliustruoja

11 *Burtelė* – lapelis su tam tikru religiniu tekstu (LKŽe).

12 Tomas Petreikis. Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius – sodininkas, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2011, t. 35, p. 48–50.

13 Tomas Petreikis. Lauryno Ivinskio „metskaitaliai“ Žemaičiuose: regioninės knygos kultūros aspektas, kn.: *Priešaušrio mokslas, kultūra ir švietimas*: [Straipsnių rinkinys], [sudarė Albina Auksoriūtė], Vilnius, 2012, p. 117–119.

Jurgio Kavolio iš Kanados 1891 metais siųstas laiškas broliui Martynui į Deglius. Laiške aptinkami *cyruliai* 'vieversiai', *šlajos* 'rogės' ir kitokios tarmybės (p. 96), būdingos visai žemaičių tarmei. Knygos autorius gerai suvokė daugelį šio krašto gyventojų kalbinių ypatybių, perprato kitoniškus vardus ir pavardes. Vakarų žemaičiai turėjo ir daugiau bendrumų su kitomis žemaičių patarmėmis: nors ir ne sistemingai, bet šios patarmės atstovai pavardę seniau taip pat sakė ir rašė pirma vardo (p. 244)¹⁴. Etnografiniams tekstams rekomenduotina vengti šiam kraštui netipinių ir autoriui nebūdingų kalbos ypatybių. Klausimas apie bulvių sodinimą arba sėją iki šiol yra buitinių diskusijų rezultatas: žemaičiai jas *sėja*, o aukštaičiai – *sodina*, tad kalbos norminimas, įvedant tekste svetimą bulvių *sodinimą* (p. 24), šiuo atveju buvo nereikalingas. Kalbinis nenuoseklumas – reta išimtis šiam pasakojime.

DOKUMENTINIO PAVELDO
REIŠMINĖS SLINKTIES
FIKSAVIMAS

Knygoje plėtojami trys chronologiškai skirtingi pasakojimai, būdingi vieningam naujam etnografiniam pasakojimui, sujungiančiam vaizdą, įspūdį ir tikslumą. Vaizdo kalba, perteikianti fotografinį požiūrį, yra dokumentiška, moksliška ir tuo pat metu – siurrealistiška. Fotografijose, darytose iki 1978 metų, vyrauja etnografiniai (trobesiai, kapinės) ir antropologiniai (vyrai, moterys ir vaikai) motyvai. Daugumos medinių trobesių jau nėra, tuomečiai jų savininkai taip pat atgulė į žemę. Išvykų po kraštą metu užfiksuoti gyvenamosios .....

14 Išsamiai vakarų žemaičių patarmės ypatybes yra aptaręs kalbininkas Jonas Bukantis (žr. Jonas Bukantis. Vakarų žemaičių tarmės ypatybės, *Tautosakos darbai*, 2007, [t.] XXXIV, p. 194–206).

aplinkos ir žmonių vaizdai papildyti senomis XIX a. pabaigos–XX a. pradžios nuotraukomis, atspindinčiomis vietos gyventojų buitį ir ryškesnius įvykius. Nemažai smulkiosios ir blankinės spaudos neišliko, tad knygoje publikuoti spaudos pavyzdžiai yra unikalūs. Pasakojimą paįvairina XIX–XX a. pradžios originalūs laišku ir epitafijų tekstai. Sparčiai nykstant Mažosios Lietuvos kapinėms, dalies epitafinių įrašų jau neberandama. Jų tekstai žinomi tik iš D. Kauno bloknote esamų nuorašų. 1978 metais sukurtas pagrindinis knygos pasakojimas yra autoriaus jausminis darinys, bet darbo tikslumas nuo to nenukentėjo. Ekspedicijose autorius, rinkdamas duomenis apie seniau sutiktus žmones, domėjosi jų likimais, ieškodamas jų palaidojimo vietų, lankė tenykštes kapines, užsukdavo pas dar gyvenančius tų žmonių gimines. Tikslumas ryškiausiai atsiskleidė faktografiniame komentare. Komentaras chronologiškai atitrūksta nuo tuomečių realiųjų, todėl šis laiko nuotolis leido įvertinti trisdešimt penkerių metų vietos autochtonų gyvenamosios slinktį.

Negrįžtamai prarastas Mažosios Lietuvos knygos pasaulis dar XX a. aštuntajame dešimtmetyje buvo užčiuopiamas. Lietuvių autochtonų kolektyvinė atmintis siekė XIX a. pabaigą. Senieji lietuviai buvo pastutiniai šios tradicijos nešėjai, jie knygas vertino ir nebuvo linkę jų perleisti kitatikiams („Katalikai mūsų knygų neskaito!“, p. 40). Dažnas autoriaus aplankytas senelis manė, kad knygos gali būti išsklaidytos tik po jų savininkų mirties. Knygoje pateikti išskirtiniai ekspedicijose surinkti egzemplioriai vaizdžiai atskleidė vokišką poligrafijos kultūrą ir tenykštes knygrišties tradicijas. Per pastaruosius dešimtmečius senųjų knygų telkiniai itin išseko. Kaip rodė D. Kauno trumpos išvykos (2011–2013 m.) po anksčiau lankytas vietas, šiuo

metu knygų retai dar galima rasti pas įpėdinius, bet jos nebefunkcionalios: gotikinis raidynas nebeperskaitomas, tad išlikusios knygos saugomos kaip šeimos relikvija. D. Kaunas surinktų ir išsaugotų knygų vertę tikslino bibliografiniuose šaltiniuose, taip pat akylai sekdamas antikvarinių knygų rinką. Knygos komentaruose kalba ekspertas, unikaliās asmeninės bibliotekos savininkas.

Pakartoti šiuos prieš trisdešimt penkerius ar keturiasdešimt metų Mažojoje Lietuvoje vykusius žygius ir užfiksuoti panašius duomenis daugiau niekam nepavyks. Tai yra šio teksto žavesys. Vis dėlto knygos mokslinę reikšmę reikėtų įvertinti ir kitu aspektu. Ji žymi profesoriaus. D. Kauno mokslinio kelio pradžią, sukuria nebūdingą atvirumo pavyzdį jausmingame tekste pateikiant motyvų ir sprendimų išpažintį. Pradedančiojo mokslinės veiklos ir gyvenimo išpažintis išėjo jaunatviška (rašė 29 metų žmogus), bet ją papildantis fotografinis pasakojimas ir tekstinis komentaras veikalą įstatė į mokslo rėmus: suderino jausmą ir faktą. Reikėtų pasakyti, kad šis darbas – ne vien apie surinktas knygas, kurių didžioji dalis 1976–ųjų spalį sudegė per gaisrą autoriaus tėvų ūkyje. Jis yra kur kas labiau nukreiptas į liaudiškosios knygos kultūros atstovų pažinimą, dviejų sakinio ir rašytinio pasaulių koegzistencijos suvokimą. Šis trapus lietuvininkų egzistencinis siūlas yra nutrūkęs, bet laiku prakalbinti vietiniai žmonės, atverdami savo liudijimus, buvo ir patys įamžinti kaip tipiniai šios mirštančios Mažosios Lietuvos knygos kultūros tradicijos atstovai. Tad ši knyga kartu yra ir paminklas jiems – Mažosios Lietuvos autochtonams lietuviams.

Tomas Petreikis

Rita Balkutė. GALIA UŽBURTI: (KENKIMO MAGIJA 1982–2012 METŲ ĮRAŠUOSE), Vilnius, 2013. – 704 p.

Kartu su pasakomis ir tolimais nuo tikrovės pasakojimais iš senų laikų mus yra pasiekę ir kadaise buvęs gajus, bet laikui bėgant vis labiau pereinantis į fantastikos plotmę įsitikinimas, kad iš tikrųjų esama žmonių, turinčių antgamtinių galių ir įstengiančių paveikti mus ar artimą aplinką. Tikima, kad jie, pasitelkdami tam tikrus paslaptinius veiksmus, mistines priemones, netgi kontaktuodami su nematomu pasauliu, gali užburti ir atburti, pakenkti ir atitaisyti pakenkimą. Taip galėdavę padaryti netgi artimi kaimynai ar giminaičiai, skatinami savanaudiškų tikslų, o neretai ir paveikti atsitiktinio efekto.

Prietaisais apipinti pasakojimai apie burtininkus, raganautojus, žmones blogomis akimis ir kitus maginių galių turinčius žmones – mūsų tradicinės kultūros dalis. Juose realybė susisieja su mistika, faktai – su įsivaizdavimais, tad jie patraukia ir etnologų, ir tautosakininkų dėmesį. Reiškiniu, vadinamu liaudies magija, pastaruosius trisdešimt metų domėjosi Lietuvių liaudies kultūros centro mokslo darbuotoja Rita Balkutė. Per gausias ekspedicijas, individualias išvykas pati ir su talkininkais ji surinko daugiau kaip 15 tūkstančių pasakojimų liaudies medicinos ir magijos tema. Lankėsi visoje Lietuvoje, daugiausia – rytiniuose rajonuose, taip pat prie jų prigludusiose Baltarusijos ir Lenkijos apylinkėse, kur esama lietuvių. Didžiulio triūso rezultatas – praėjusių metų pabaigoje išleista stambi (net per 700 puslapių, smulkaus šrifto) knyga *Galia užburti*.

Knygoje – septyni skyriai, suskirstyti į poskyrius. Pagrindiniai skyriai, pradedantys medžiagą apie burtininkus, žmones